

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГЕОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ІНТЕРРЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Король В. І.,

кандидат юридичних наук, завідувач відділом міжнародного приватного права та порівняльного правознавства НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

Статтю присвячено розгляду правових засад розвитку інтеррегіональних економічних відносин Європейського Союзу та Асоціації країн Південно-Східної Азії (АСЕАН), яку віднесено до основних пріоритетів ЄС щодо укладення Угод про зони вільної торгівлі нового покоління. Досліджено загальні критерії, яким мають відповідати нові партнери ЄС для укладення Угод про ЗВТ, а також детермінанти та бар'єри, які ускладнюють проведення двосторонніх переговорів між ЄС та АСЕАН.

Ключові слова: Угоди про зони вільної торгівлі, партнерство ЄС та АСЕАН, інтеррегіональні торговельно-економічні відносини.

В умовах інтенсифікації процесів регіоналізації у світі, які характеризують контрглобалізаційні тенденції та обумовлюються як гео економічними, так і геодивілізаційними чинниками, Україна потребує здійснення зовнішньоекономічної політики, орієнтованої на забезпечення власних життєво важливих інтересів. Основні функції та обмеження реалізації такої політики визначаються, значною мірою, зовнішнім середовищем, управління яким *de-facto* здійснюється незначним колом суб'єктів міжнародного економічного права, до якого наша країна не входить.

У контексті черговий раз задекларованої в ст. 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. № 2411-17 ілюзорної (удаваної) мети набуття членства в Європейському Союзі, що передбачає забезпечення інтеграції України до європейського політичного, економічного та правового простору, доцільним вбачається звернутись до відомої геополітичної дихотомії: економічно розвинена і багата Північ (ЄС) та індустріально деградууючий і бідний Південь (Україна).

Екстраполюючи загальносвітові тенденції взаємодії нерівнозначних за рівнем розвитку суб'єктів міжнародного економічного права, можна аргументовано стверджувати, що динаміка та зміст рівноправних з міжнародно-правової точки зору двосторонніх відносин будуть детерміновані, переважно, інтересами ЄС, який реалізовуватиме малоперспективну для України та захисну для своїх економічних інтересів «політику сусідства» та «східного партнерства».

Однак навіть при збереженні у подальшому такого звуженого формату довгострокового співіснування, як політичне співробітництво та економічна інтеграція, для вітчизняних суб'єктів господарювання існують перспективи оптимізації правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в межах зони вільної торгівлі, переговори щодо створення якої розпочато у 2008 р. після вступу нашої держави до Світової організації торгівлі та які потенційно можуть бути завершені влітку 2011 року.

Оскільки Україна є далеко не єдиним суб'єктом міжнародного економічного права, з яким Європейський Союз вибудовує двосторонні відносини з позиції наведеної вище дихотомії Північ-Південь, для нашої країни важливим є визначення стратегічних засад гео економічної політики ЄС та правових механізмів, які ним застосовуються для просування як на регіональному, так й інтеррегіональному рівнях європейських економічних інтересів, що у такій міждисциплінарній площині розглядається вперше та надає можливість визначити мету даної статті. Вона полягає у виявленні детермінант та бар'єрів, якими обумовлюється характер

інституційно-правової бази інтеррегіональних економічних відносин двох інтеграційних угруповань – Європейського Союзу та Асоціації країн Південно-Східної Азії (АСЕАН).

Для досягнення поставленої мети доцільним є звернення до актів *acquis communautaire* Європейського Союзу, наукових досліджень як у галузі права, так і органічно пов'язаних сферах, які здійснено, зокрема, О. О. Мережко, Е. В. Родрігесом, Г. М. Локшиним, Р. А. Сеніним тощо.

Виходячи з того, що однією з можливих аналітичних призм розгляду двосторонніх відносин ЄС та АСЕАН є інша класична геополітична дихотомія – Захід-Схід, важливо визначити дієві методологічні підходи до пізнання інтеррегіонального сегмента правової дійсності. Досліджуючи гносеологічні проблеми у сфері міжнародного права в цілому та особливості застосування геополітичного методу зокрема, вітчизняний правознавець О. О. Мережко наголошує на тому, що в сучасних умовах доречніше говорити про зростаючу роль гео економічного фактору, який також здійснює вплив на розвиток міжнародного економічного права. В останні десятиліття в світовій економіці відбувається регіоналізація, в результаті чого формуються економічні «великі простори» із своїми державами-гегемонами, де прикладами таких великих економічних просторів є ЄС (гегемон – Німеччина), регіон Південно-Східної Азії, де в статусі гегемона дедалі частіше виступає Китай. Вбачається, що в рамках гео економічної структури світу на перший план виходить не стільки військово-політична, скільки економічна міць держави та гео економічний фактор, який дедалі більше визначає зміст міжнародного правопорядку [1, с. 108].

Забезпечення Європейським Союзом глобальної конкурентоспроможності передбачає розробку та реалізацію його інститутами удосконаленої спільної торговельної політики (*common commercial policy*), оскільки на сучасному етапі ЄС не вдається у повному обсязі органічно поєднати та використати у власних інтересах синергетичний потенціал правових механізмів управління економіко-правовим середовищем та розвитком окремих держав або їх інтеграційних об'єднань на багатосторонньому та двосторонньому рівнях.

Не девальвуючи статус Світової організації торгівлі як ключової міжнародної економічної організації, яка визначає принципи та правила у сфері міжнародної торгівлі, ЄС суттєво змінює стратегічні орієнтири. Так, у праці європейського дослідника Е. В. Родрігеса (Enrique Valerdi Rodríguez) наголошено, що, розриваючи еволюційний зв'язок з торговельною політикою, яка здійснювалась ра-

ніше, у 2006 р. Європейський Союз оголосив свій план укладення угод про зони вільної торгівлі з низкою швидко зростаючих економік, переважно в Азії, що було неочікуваним кроком з боку ЄС, який раніше фокусував увагу на вирішенні проблем Дохійського раунду СОТ, на преференційному режимі для колишніх колоній (АСР), угодах про зони вільної торгівлі, зокрема, з європейськими партнерами, країнами Середземномор'я [2, с. 5].

При цьому одним із чинників, який визначив зміну пріоритетів від багатосторонньої до двосторонньої лібералізації (тобто неодмінно лібералізації, ідеологія якої набуває ознак догматики, імперативу та занадто самопевнено претендує на універсальність), стала відмова країн-членів СОТ, що розвиваються (developing countries), включити до порядку денного Дохійського раунду так званих «Сінгапурських проблем», невирішеність яких зачіпає такі пріоритетні інтереси ЄС як захист інвестицій, конкурентна політика, транспарентність у сфері державних закупівель та сприяння торгівлі.

Таким чином, одним із основних правових інструментів спільної торговельної політики Європейського Союзу, спрямованих на забезпечення європейських економічних інтересів, Європейською Комісією визначаються Угоди про зони вільної торгівлі «нового покоління» (далі – Угоди про ЗВТ), які функціонально мають не стільки підміняти собою багатосторонні угоди, прийняті в рамках СОТ, скільки доповнювати їх.

Проблема раніше укладених Європейським Союзом Угод про ЗВТ полягає у тому, що вони лише частково забезпечують охорону та захист його економічних інтересів, наприклад, в такому динамічному регіоні як Азія в цілому та Південно-Східна Азія зокрема, оскільки їхніми положеннями не врегульовано відносини щодо, зокрема, захисту прав інтелектуальної власності європейських компаній, субсидій, санітарних та фітосанітарних норм, технічних бар'єрів тощо.

У процесі прийняття рішення щодо доцільності укладення Угод про ЗВТ «нового покоління» Європейським Союзом виділяються певні критерії, а саме:

1. Ринковий потенціал потенційного партнера, операціоналізація якого надає змогу конкретизувати, що він включає в себе ємність зовнішнього ринку та перспективи її подальшого зростання для забезпечення як поточних, так і довгострокових торговельно-економічних інтересів, що потребує від вітчизняних правознавців удосконалення міждисциплінарної науково-обґрунтованої методології їх моніторингу та виявлення для розуміння майбутніх пріоритетних напрямів гео економічної стратегії ЄС.

2. Рівень протекціоністських заходів проти європейського експорту, які мають як тарифний, так і нетарифний характер, притому, що роль останніх суттєво зростає, особливо у найважливіших сферах, зокрема надання послуг.

Крім того, ніби то факультативними, а в дійсності не менш важливими критеріями слід визнати можливість забезпечення європейських інтересів в частині доступу європейських ТНК до природних ресурсів інших країн у поєднанні з необхідністю забезпечити їх ефективний видобуток та стабільне постачання на європейський ринок.

Також до уваги мають прийматися так звані політичні критерії, до яких віднесено рівень розвитку демократії, захисту прав людини, забезпечення дієвості принципу

верховенства права, регіональну роль партнера, геостратеґічне значення у контексті політики безпеки ЄС тощо.

Ґрунтуючись на наведених критеріях, Європейським Союзом виділено три суб'єкти міжнародного економічного права, інтенсифікацію переговорів з якими віднесено до першочергових пріоритетів, одним із яких є Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН).

Правовий статус АСЕАН зазнав еволюційної зміни з «інтеграційного об'єднання» (1967 р.) до міжнародної організації як суб'єкта міжнародного права лише у 2008 р. після ратифікації установчого договору – Хартії (в розробці проекту якої суттєву участь брав й ЄС) всіма десятима країнами-членами: Сінгапуром, Малайзією, Індонезією, Філіппінами, Таїландом, В'єтнамом, Лаосом, Камбоджею, Брунеєм, М'янмою.

Як зазначає російський дослідник Г. М. Локшин, АСЕАН створювалась не без урахування багаторічного досвіду європейської інтеграції та під її суттєвим впливом, але це – не копія Європейського Союзу [3, с. 29].

Дійсно, європейській та азійській моделям регіональної інтеграції притаманні суттєві відмінності інституційно-правового характеру, які полягають у такому:

– по-перше, за сучасних тенденцій регіонального та глобального розвитку на порядку денному багатосторонніх переговорів країн АСЕАН навіть не передбачається постановка питання про створення наднаціональних органів, оскільки, на відміну від держав-членів ЄС, вони не готові делегувати їм повноваження, відмовляючись, навіть частково, від економічного суверенітету;

– по-друге, в той час, як держави-члени та інститути Європейського Союзу діють відповідно до системи норм права, закріплених в актах первинного та вторинного законодавства ЄС, відносини країн в рамках АСЕАН підлягатимуть регулюванню нормами (умовами) міжурядових договорів, які впливатимуть з положень Хартії АСЕАН.

Рамкові правові засади двосторонніх відносин ЄС (на той момент ще ЕЄС – Європейського Економічного Співтовариства) та АСЕАН було передбачено в Угоді про співробітництво 1980 р., в якій одним із пріоритетів задекларовано розвиток торговельно-економічних відносин.

З 2003 року Європейським Союзом запропоновано перевести взаємодію з АСЕАН у формат партнерства, однією із стратегічних цілей якого визначено якісне розширення на взаємовигідній основі не тільки торговельно-економічних, а й інвестиційних відносин з подальшим підписанням двосторонньої угоди про зону вільної торгівлі. Зазначену та інші цілі було покладено в основу Нюрнберзької Декларації про поглиблене партнерство, підписаної у 2007 р.

До основних напрямів реалізації положень цієї Декларації з боку ЄС віднесено сприяння процесам регіональної економічної інтеграції між країнами АСЕАН, що, як наголошує Р. А. Сенін, розглядалось європейськими дослідникам як реальна можливість спрямувати її у вигідне для об'єднаної Європи русло. Таким чином, заслуговує на увагу твердження, що розробка Європейським Союзом проектів та вибір конкретних сфер співробітництва набули системного характеру та узгоджувалися з поточними економічними та політичними завданнями ЄС щодо АСЕАН [3, с. 244]. Серед проектів, які перебувають на стадії реалізації, заслуговує на увагу Програма підтримки регіональної інтеграції АСЕАН, яку спрямовано на удосконалення митної системи

АСЕАН, запровадження механізму вирішення торговельних та інвестиційних спорів. У свою чергу, у сфері галузевого співробітництва важливою є Транскордонна ініціатива ЄС-АСЕАН у сфері торгівлі (Trans-Regional EU-ASEAN Trade Initiative (TREATI)), яка має сприяти подальшій оптимізації правового режиму зовнішньої торгівлі.

Визначати роль наведених та інших проектів двостороннього співробітництва необхідно у контексті особливості економік країн АСЕАН, якою є їх переважна експортна орієнтованість, що робить їх суттєво залежними від збуту азійських товарів на ринку ЄС, що у правовій площині, у свою чергу, залежить від спеціального пільгового митного режиму, який наданий в рамках Генералізованої системи преференцій ЄС для країн, що розвиваються, та закріплений у спеціальному акті вторинного законодавства – Регламенті № 732/2008 від 22.07.2008 р. [4].

Становлення такої залежності економік країн АСЕАН на європейському напрямі є не випадковим, а цілком закономірним результатом реалізації азійської стратегії ЄС, що в рамках геоекономічної доктрини обумовлює зменшення de-facto рівня економічного суверенітету країн АСЕАН, що здійснюється, як це не парадоксально, в рамках їх законодавства транснаціональними корпораціями шляхом інвестування у виробничу сферу з дешевою робочою силою з подальшою реалізацією товарів не тільки й не стільки на ринках країн регіону – Японії, Китаю, скільки на ринках США, ЄС, причому часто з афілійованими (пов'язаними) компаніями цих же ТНК.

Враховуючи те, що Європейський Союз обіймає лідируючу позицію серед іноземних інвесторів та є третім для АСЕАН торговельним партнером, в той час як АСЕАН для ЄС у цій сфері також є не другорядним партнером, оскільки входить до першої п'ятірки, питання створення зони вільної торгівлі має відповідати стратегічним інтересам обох сторін.

Водночас станом на початок 2011 р. сторонами не досягнуто значного прогресу в переговорах з цього питання, що породжує закономірно важливе питання щодо кола проблем, які породжують конфлікт інтересів, який є більш значущим ніж їх збіг, як передумова розвитку співробітництва.

У даному контексті доцільно зазначити, що переговорний процес гальмується сукупністю причин, які можна диференціювати за різними критеріями. Для досягнення цілей даної статті необхідним та достатнім вбачається поділ таких причин на: стимулюючі (детермінанти) та стримуючі (бар'єри); внутрішні та зовнішні; геоуніверсальні, тобто характерні для всіх країн третього світу незалежно від регіональної належності, та геоспецифічні – обумовлені особливостями розвитку країн-членів АСЕАН, як азійського субрегіону.

До геоуніверсальних стримуючих причин слід віднести неприпустимо високий, з точки зору ЄС рівень протекціоністських заходів захисту внутрішніх ринків країн-членів АСЕАН від європейського експорту, що обумовлюється, зокрема, неготовністю низки країн йти на суттєві поступки ЄС щодо лібералізації законодавства у сфері надання послуг, іноземного інвестування. Усунення або, принаймні, мінімізація негативних наслідків таких бар'єрів є вкрай важливим для ЄС, оскільки відкриття ринків третіх країн, у даному випадку країн АСЕАН, для експорту європейських товарів та послуг, а також технологій (в дійсності, значною мірою, морально застарілих)

розглядається Європейською Комісією як одна з передумов для досягнення цілей Лісабонської стратегії, що слід віднести до ключових внутрішніх детермінант з боку ЄС.

Іншою внутрішньою детермінантою є необхідність забезпечення доступу європейських ТНК до природних ресурсів країн АСЕАН, насамперед енергетичних, стратегічно важливих для забезпечення належного рівня глобальної конкурентоспроможності економік держав-членів ЄС.

Оскільки для досягнення зазначених цілей Європейським Союзом використовується певний правовий інструментарій, загальні засади та особливості якого розкрито в інших працях автора [5], варто зупинитись окремо на ключовій геоспецифічній стримуючій причині, якою слід визнати «проблему М'янми», що є країною-членом АСЕАН, на яку в кінці ХХ ст. з боку ЄС було накладено економічні санкції, які зберігаються до теперішнього часу.

Таким чином, основна перешкода має політико-правовий характер та обумовлена застосуванням Європейським Союзом новітньої «технології» Заходу щодо «демократизації миру», яка носить сумнівний характер з міжнародно-правової точки зору, оскільки порушує один із основних принципів, передбачених у ст. 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй – суверенної рівності всіх Членів ООН, який передбачає, зокрема, свободу вибору будь-якою суверенною державою власної політичної, економічної та соціальної систем.

Намагання ЄС не стільки з дійсно наукової, скільки з ідеологічної точки зору обґрунтувати та пояснити свої дії щодо М'янми сприймається з боку інших країн АСЕАН як неприпустимі спроби девальвувати правовий інститут державного суверенітету, що здійснюється для запровадження механізмів західноцентричного глобального управління (global governance), та намагання здійснити своєрідну реколонізацію. Це здійснюється під прикриттям «цінностей» ліберальної ідеології, віднесених до наведених вище так званих політичних критеріїв, які беруться до уваги ЄС при веденні переговорів щодо укладення Угод про зони вільної торгівлі (розвиток демократії, захист прав людини, забезпечення верховенства права), які мають у східному світогляді принципово іншу вагу, ніж у західному.

У даному випадку йдеться про своєрідну «реколонізацію», оскільки за іронією історичного процесу, вже у ХХІ ст. в цій частині світового простору відбувається зіткнення інтересів АСЕАН, низка країн якої були європейськими колоніями, та ЄС, державами-членами якого є їх колишні метрополії (Велика Британія, Голландія, Іспанія, Франція).

У зв'язку із невизначеністю перспектив подолання наведених вище проблем ЄС вирішив змінити тактичні підходи та спрямувати свої основні зусилля на укладення двосторонніх угод про зони вільної торгівлі з найбільш економічно розвиненими країнами АСЕАН. Такий підхід можна розглядати не тільки у тактичному, а й стратегічному плані як застосування Європейським Союзом правового інструментарію, спрямованого на одночасне забезпечення своїх економічних інтересів та контрольоване послаблення динаміки інтеграційних процесів в рамках АСЕАН.

Розкривши внутрішні детермінанти, доцільно також окреслити й ключову зовнішню, а саме, намагання Європейського Союзу не залишитися на узбіччі у конкурентній боротьбі як зі своїми політико-ідеологічними партнерами Заходу та Сходу – США та Японією, так і стратегічними

опонентами, насамперед Китаєм, за формування не менш сприятливого правового режиму доступу європейських суб'єктів економічної діяльності на ринки капіталів, товарів та послуг країн АСЕАН. Такі ризики для ЄС мають вже не тільки потенціальний, а й актуалізований характер, оскільки, наприклад, з Китаєм та Японією АСАЕН вже укладено двосторонні Угоди про зони вільної торгівлі, правовий режим яких може бути предметом окремої статті.

Виходячи з викладеного вище, можна зазначити, що інтегральною ціллю ЄС при фінансуванні окремих програм та проєктів, які реалізуються на території країн АСЕАН, є здійснення такого впливу на їх соціально-економічний розвиток, який забезпечив би, з одного боку, передумови для формування попиту для збуту європейських товарів та послуг на цьому ринку, стримування рівня небажаної для ЄС нелегальної міграції з неблагополучних найбідніших країн регіону, а, з іншого боку, – гальмування, попри будь-які декларації, які мають правове закріплення, процесів повномасштабної економічної інтеграції країн АСЕАН з метою недопущення зміцнення альтернативного західному ще одного східного полюсу економічної сили, поруч з Японією, Китаєм, Індією.

Укладення Угоди про зону вільної торгівлі між Європейським Союзом та АСЕАН, попри існування взаємної зацікавленості, гальмується сукупністю як геоуніверсальних чинників, зокрема, заходів протекціоністського характеру з боку країн-членів АСЕАН, так і специфічно субрегіональних – політико-правової «проблеми М'янми», яка зачіпає суттєво відмінні системи цінностей Заходу та Сходу.

The article is devoted to the legal framework of the European Union and Association of South-East Asian Nations (ASEAN) inter-regional economic relationships, which is considered to be one of EU top priorities in concluding of new generation Free Trade Agreements. Key criteria for EU's new FTA partners as well as determinants and barriers, complicating EU and ASEAN bilateral negotiations, are researched.

Стаття посвячена розгляду правових основ розвитку інтеррегіональних економічних відносин Європейського Союзу та Асоціації держав Юго-Всхідної Азії (АСЕАН), котра віднесена ЄС до основних пріоритетів касательно закінчення Соглашень о зонах свободной торговли нового поколения. Исследованы общие критерии, котрым должны соответствовать новые партнеры ЕС для закінчення Соглашень о ЗСТ, а также детерминанты и барьеры, усложняющие проведение двусторонних переговоров между ЕС и АСЕАН.

ОКРЕМІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ЄВРО-ОРІЄНТОВАНОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Білоусов Ю. В.,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач Лабораторії з проблем адаптації цивільного законодавства України до стандартів ЄС НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

У статті проілюстровано напрями взаємодії правових систем процесуального права європейських країн та формування взаємоузгодженого (уніфікованого) цивільного процесуального права. Визначено напрями врахування визначених тенденцій при удосконаленні цивільного процесуального законодавства України.

Ключові слова: європейське право, цивільний процес, уніфікація, Європейський Союз, Європейський суд з прав людини, Рада Європи.

Сучасна динаміка відносин, низка причин соціально-економічного та геополітичного характеру спонукають до змін в одній із найконсервативніших галузей права – цивільному процесуальному, творення нового процесуального права, трансформації існуючих процесуальних інститутів, формування нових методів та форм регулювання процесуальних механізмів захисту порушеного, оспореного чи невизнаного права органами цивільної юрисдикції.

Розкриття в статті пріоритетних напрямів та правових проблем розвитку економічного співробітництва Європейського Союзу та Асоціації країн Південно-Східної Азії відображає певний сегмент інформаційно-емпіричної бази для подальших теоретичних та прикладних досліджень цілісної азійської стратегії Європейського Союзу із застосуванням нових для правової науки методів, зокрема, когнітивного моделювання, ситуаційного, кластерного аналізу з метою удосконалення міждисциплінарної методології для вироблення концептуальних засад гео економічної стратегії України в сучасних, майже безнадійних, умовах для її буття як суб'єкта, а не об'єкта міжнародних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Мережко А.А.* Введение в философию международного права. Гносеология международного права. – К.: Юстиниан, 2002. – 192 с.
2. *Enrique Valderi Rodrigues.* The European Union Free Trade Agreements: Implications for Developing Countries, 11/02/2010, www.realinstituteoelcano.org, 21 p.
3. *АСЕАН в начале XXI века.* Актуальные проблемы и перспективы / Л. Е. Васильев [и др.]. – М.: ИД «ФОРУМ», 2010. – 368 с.
4. *COUNCIL REGULATION (EC) No 732/2008 of 22 July 2008 applying a scheme of generalised tariff preferences for the period from 1 January 2009 to 31 December 2011 and amending Regulations (EC) No 552/97, (EC) No 1933/2006 and Commission Regulations (EC) No 1100/2006 and (EC) No 964/2007 // Official Journal of the European Union L 211/1, 6.8.2008.*
5. *Механізми забезпечення майнових прав та інтересів в Україні та Європейському Союзі в контексті концепції сталого розвитку: Монографія / За заг. ред. О. Д. Крупчана. – К.: НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. – С. 47–63. – 264 с.*